1.

Ось він іде, думаю я, дивлячись на його забрьохану штанину — чоловічок з білою борідкою, в чорному капелюсі і з чорною парасолькою; чоловічок цей наче ворон; здається, ось-ось змахне він крилами, кра-кра, чую я над головою — летить ворон, сивий, з білим дзьобом, у нього малі чорні оченятка, летить бозна-куди, хоч я й здогадуюся куди; вогники спалахують ув очах; навколо весна, висипали бруньки на деревах; весна летить у мене над головою, голубокрила й добра, з цим малим сивим вороном у лівому оці. Вона хоче струснути його на землю; лящать синиці — веселі сльози, які, певне, байдужі цьому малому сивому чоловічкові з парасолею. Бо він зі своєю парасолею й калошами — тінь далеких, неповоротних часів, він смішний, як смішний ворон серед блакитного неба.

Я переходжу вулицю й наздоганяю старого. За "тінню далеких часів" поспішає висока, худа, теж у темному постать, але постать ця (тобто я) нічим не різниться від сотень інших — не хочу бути "тінню далеких часів", хоч до того чоловічка я й справді маю інтерес. Але це звичайна цікавість — на вулицях завше є люди, котрі впадають у вічі; він тримає дерев'яну валізку, борідку виставлено наперед, очі прижмурцем; ні, вже минули часи, коли можна було підійти до людини на вулиці і, скинувши капелюха, відрекомендуватися. Треба очікувати випадку, якого може й не буде: люди котяться одне повз одного, як швидкісні трамваї, оточені огорожею — до них є підхід тільки на зупинках.

То й справді чудна забаганка: побачити людину і захотіти зійтися з нею; дивний, кажу, спорт. Але у вільний від роботи час (я вчитель, окрім того відвідую обласне літературне об'єднання) треба знайти собі й хобі, наше століття — це цілковите хобі, а я вже такий вдався: не різнюся ні від кого.

Вулиця холодна й майже порожня, я свищу під ніс: ф'ю, ф'ю, ф'ю, — як той вітер, і кочусь перекотиполем до своєї парубоцької квартири чи до котрогось із знайомих.

2.

В мені живе цікавість до людей. В мені є оце прагнення обійняти світ і з усіма бути на "ти". Але зараз я самотній — душа моя живе десь там, на білій із сірим сподом хмарі, вона виглядає там свого вітру і чекає на нього.

Поки що йду за цим старим: мені треба, щоб він десь спинився. Щоб він захотів випити пива чи завітав у книгарню. Щоб він затримався біля кіоска і купив собі газету чи конверта. Тоді я став би за ним у чергу і вже так між нами виникла б спільність. Ми пішли б далі вже трохи знайомі — в мене ненадійна нитка в руках, а в нього в пам'яті я — одне із сотень обличчя.

Ну от, старий мій, здається, зачепився. Так воно і є. "ПЕРЕДПЛАТНІ ВИДАННЯ". Старий входить у двері. Я вже майже знаю, що він читає: Тургенева чи Толстого — і зайшов спитати про передплату. Він уже сто років читає Тургенева й Толстого, а може, Олеся й Нечуя-Левицького, а може всіх разом... Він може нічого й не читати — збирає тільки чудну колекцію і вечорами милується з неї. Навколо тепло й тихо, гуготить грубка, співає у клітці канарка, а навколо тепло і тихо, і на полицях сплять книги.

Я підходжу до передплатного магазину. З дверей ледве не вивалює на мене мій чудний дідусяк. Еге ж, я запізнився. Я завжди запізнююся. Старий іде собі хідником, а я маю незвідь для чого зайти до цього магазину й собі.

Сьогодні воно так і буде. Сьогодні вже годі мені блукати по вулицях. Можна зайти у винарню, випити сухого вина, повернутися додому, зняти

зі стіни гітару і, дримбаючи довго й одноманітно, співати пісеньок, які склав я сам. Мода їхня перехідна, бо поки що єдиний чоловік, котрий ними захоплюється — це також я.

3.

Сутінок. Моя кімната заповнюється ним і все від того міражне. Сутінок. Плаче за вікном річка. Шумить однотонно й байдуже. Мені ж здається, що плаче. Я сиджу сам. Довкола тиша. За стіною балакають хазяї цієї хатки, що в ній я наймаю кімнату. їхній гомін, як туркіт голубів. Вони говорять, певне, про кріликів, яких завели собі цілу ферму, і голову собі сушать чим їх прогодувати. Доки не виросте зілля. Зілля вже в дорозі, воно ось-ось спалахне від землі й осяє все навколо. Я сідаю до столу коло вікна і, не засвічуючи світла, пишу пісню. Пісня про весну, бруньки і про ворона, котрий дивується на ці бруньки. Слова ллються з-під олівця вільно й легко. Це невелика робота. Більшу я матиму завтра. Зайду в клас і скажу: "Сьогодні, діти, ми вивчатимемо кореневі чохлики". Вони хихотітимуть чи з кореневих чохликів, чи з моєї погано вив'язаної краватки. Тоді я загорлаю так, що мені потім у вухах дзвенітиме: "ТИХО!" І стане тихо. Замерзнуть перелякані фізіономії, хто розкрив рота, так і лишиться з розкритим ротом, хто скорчив гримасу, так і лишиться зі скорченою гримасою. "Сьогодні ми вивчатимемо, — скажу я педагогічним голосом, — кореневі чохлики."

Я знімаю гітару. Хазяї за стіною вже перестали розмовляти про кріликів. Навколо сива тиша. Шумить річка. Мені здається, що плаче. Я бринькаю струнами й наслуховую звук. Гітара теж плаче, вона сьогодні хвора. Накручую струни, сподіваючись видобути з неї чисті звуки. Торкаю пальцем струну. Струна хвора. Я КРУЧУ й кручу ґвинта, аж доки не з'являється між сивих сутінків чистий звук. Знову торгаю струну. Звук чистий, як березовий сік. Він крапає чистою краплею, і мені на душі тепло. Але струн сім. І шість з них хворі. Я беруся до другої струни, і її хворий стогін робить мене сумним. Але пісня моя не сумна. Вона гарна й радісна. Про весну, бруньки і про ворона, що як порошина в оцій весні. Я торгаю й торгаю струну. І пливу разом з її хворим стогоном у весну. У

світ коріння, води й розбудженого гілля. У світ, що готовий спалахнути зіллям. Цього зілля чекаємо ми всі: я, і хазяї, і крілики, яким нічого їсти, і ці струни. Тоді вони й за-звучать по-справжньому і не треба буде так довго крутити ґвинти. Чистий звук провисає в кімнаті. Я слухаю його, і мені знову теплішає на серці. Ще п'ять струн чекають моїх пальців. І пальці торкають їх усі разом. Чисті звуки з хворими, вони дивно змішуються, і я розумію — пора заспокоїтися. Відкладаю гітару і рву на маленькі клаптики свою пісню. Еге ж, ця пісня невдала.

4.

Жовтий оркестр тягне білу, безмежно сумну нитку. Горять труби, сонце в тому дні теж наче труба з оркестру; світло і свіжо, чудовий день, в якому нічого чорного. Але чорного більше, ніж треба: ми зібралися на похорони нашої вчительки географії. Вона лежить у труні, в глибині душі мені здається, що все те, що відбувається навкруги, дивна містифікація. Адже вчителька географії, яку я знав і яку бачив кілька день тому, зовсім несхожа на ту, в труні. Довкола родичі, вчителі й учні, і я раптом усвідомлюю, що сьогодні не зайду до класу і не скажу тої фрази про кореневі чохлики. Бо навколо жовта музика і біла нитка, і чорна мелодія, темні обличчя — здається мені, начебто летить у небі ворон. Він великий і могутній, покриває всіх нас, бере нас у свої крила, і ми летимо в жовтому, випроміненому від труб оркестру, промінні. Я трохи непокоюся, підходжу ближче — мене покликано нести труну; довкола стоять учні, посерйозні-лі й незвичайно тихі, і мені здається, що я проходжу до свого вчительського столу. "Кореневий чохлик!" —чую я позад себе І різко обертаюся. Хтось промовив ці слова — он які вони дивовижно тихі й сумні, ці наші учні; зрештою, це могло мені і здатися: урока ж я ще не розказував. Я промацую обличчя, що стоять довкола: одне, друге, третє, четверте, скільки їх тут зібралося! Всі урочисто смутні, урочисто завмерлі, всі ледве не плачуть, і я знову повертаюся, щоб наблизитися до труни — ось-ось її мають виносити.

Але щось непокоїть мене, і я знову озираю обличчя: всі ті, під стінами, всі серед хати, всі в другій хаті, а туди далі, в другій хаті,

стоять стелажі, повні перестарілих чорних книжок. Коло стелажів стілець, а на ньому дивно скручена чорна, маленька постать. Виставлено вперед білу бороду, блищать трохи хижо оченята, біля ноги, взутої в калошу, обперто чорну парасолю; я зупиняюся, як укопаний: ось він, той чу-датий старий, за яким ходив я учора кілька годин. Він не дивиться на мене, ні на кого, сидить біля стелажа, наче лялька, бороду виставив наперед, очі незмигні; він як ворон серед цієї жовтої музики! І мене раптом струшує мороз. Я не знаю цього чоловіка, я зовсім мало знав і покійну вчительку географії, але між цим старим і вчителькою географії є якийсь зв'язок. Вони, може, родичі, давні знайомі, він дружив з її давно зниклим чоловіком; я хапливо сотаю ці нікчемні нитки — у світі все надто дивно збудовано! Там, на стелажах, думаю я, старі видання Тургенєва і Толстого, там старі видання Олеся й Нечуя-Левицького, і цей чоловік недаремно сидить отут. Мені самому цікаво прозирнути ці книги, але в такий мент, думаю я, це було б украй неґречно: прийшли ми сюди не для того. До мене підходить директор, він у темному, а на обличчі смуток і здивування. "От бачите!" — каже він мені і розводить руками. Еге ж, додумую я його думку, таке життя! Таке воно дивне, бо все може раптом стати з ніг на голову, або й зовсім зійти на пси. Все, що було звичайне й буденне, набере раптом незрозумілого змісту, і ми станемо дивні й оголені. Я стою поруч з дідком. Він незворушний так само, над ним ряди книжок, коло мене — директор, коло директора кілька родичів вчительки географії, коло них учителька хімії і вчитель історії. В нього посмикується ліва брова, а губи кривляться. Коло нього ще кілька родичів, кілька сусідів і вчителька математики. Широка й роздольна, вона стоїть, як пам'ятник.

Жовті звуки зникли. Всі заворушилися. Я підходжу до труни і зазираю в середину. Сиве волосся, ніс, заплющені очі, воскова шкіра, я дубію: переді мною вперше так близько труп. Але я не належу собі. Коло мене вчитель історії, директор і родич, які теж не належать собі. Ми стаємо на чотири боки, кожен на кінець труни, і виструнчуємося, наче на параді. В кутку біля стелажа чорний дідок. Він уже стоїть. Але стоїть спиною до нас. Голова його задерта, і я раптом розумію: він зважився на те, на що не міг зважитися я. Так, він читав надписи на корінцях. Ліва

його рука вперлась об парасолю, і від того він здався однокрилим вороном, який тільки й залетів у цю господу, щоб прочитати назви на корінцях.

— Ну, взяли, — тихо командує директор, і мені в плече врізається ріжок труни. Я дивлюся перед собою з невимірним здивуванням і відчуваю себе Дантом. Еге ж, я маю спуститись у пекло, і там чекає на мене бозна-що.

5.

Ввечері я знову торгаю струни гітари. Дві з них звучать ясно, а п'ять хриплять. Я хочу співати. Надто багато накопичилось у мені чорного. Тому я й хочу співати. Кручу ґвинта, одного, другого й третього. І моя гітара прочищає свій голос. Вона, як співак, котрий захрип, але, вже одужує. Чотири струни звучать уже чисто і ясно. Троє хриплять. Я надаремно кручу Гвинтами. Зрештою, я розумію, чого мені бракує. Хочеться вернутися до тих книг...

Коли ми' сіли за столи, сивого чоловічка в хаті не було.

Але коло стелажів стояв його стілець, і я позирав туди защораз.

Чорна мала постать, сивий ворон спустився з неба, сів і відставив крило. Воно в нього трохи хворе, те крило, він сивий і давній, і не мені його збагнути. Він завжди прилітає на такі випадки: летить і дивиться — біла борода; він летить, він знає куди летіти й коли, він над розклеєними бруньками садів; він тінь, яка падає від кожного з нас; він наше минуле й наше майбутнє — те, чого й боїмося; відставлена парасоля, черевики в калошах, обличчя висунуто наперед — в білій бороді, в білому волоссі, чорні очі дивляться трохи хижо; еге ж, він розіп'явся на стелажі, обхопив його обома руками і п'є з них сік. Прозорий сік з чорних палітурок, на нього летить з-за палітурок міль, нетлі, хоч зараз і не ніч, повзуть якісь жучки, яких мені треба знати, як біологові, але яких я не

знаю. Все воно в цьому настрої, в оцих моїх чотирьох розладнаних струнах — плаче жовтий колір, жовтий оркестр і сонце.

Я знесилений. Але горить у мені й нетерплячка. Бо я незвідь навіщо тужу за покинутими в тій сумній кімнаті книгами. Я боюся за ці книги і теж бозна-чому. Хочу знайти свою пісню, але вона не дається мені й сьогодні. Я її ще заспіваю, але для цього треба наладнати дорешти гітару. Щоб вона знайшла чистий і ясний голос.

6.

В неділю я зважився туди піти. Та сама дорога під гору, тоді — парк; день сутінний і вітряний; вітер розвіює мою одежу; дерева стоять принишклі й насторожені: чекають від цієї весни чогось особливого. Вона все ще бариться, все ще вичікує, дерева теж зачекалися, здалося мені, бачу тугу їхніх витягнутих гілок і їхній неспокій. За парком — річкова долина, в якій тоне і в'ється, і блискотить величезна, довжелезна рибина, ряхтить лускою і по ній пливуть човни. Вона сіра сьогодні, як і небо; сонце в тому небі, як човен на річці, дивний, золотий і схвильований.

Входжу в завулок. Тут нещодавно пролилася жовта музика. Це все-таки неґречно приходити туди так швидко. Мене можуть вигнати звідти в три шиї, і я їх не засуджу. Але мене тягне туди неясна сила, якій не можу опиратися. Все-таки в мені й досі не погасла ця дивна тривога, біль і занепокоєння. Хочу стати перед тим стелажем з чорними книгами, хочу щоб і на мене вилетіла міль, нетлі і поповзли оті жучки, назви яких не знає жоден біолог. Хочу розвести підняті руки і обійняти той чорний стелаж.

Я в цьому місті ще гість, в мене немає тут жодного родича, я поки що самотній. Але я майже прийшов до цього обмитого жовтою музикою дому. Ман-дрованець, навіть, без торби за плечима, який нарешті запраг спокою. Мандрованець, якому годі блукати по світі і пора знайти

захистя. Там за тими стінами —книжки, які простояли тут сотню років. Вони мають простояти ще сотню років, але їхній господар ще має знайтись.

Сіре, схоже на страх, щось забобонне, тихе й сиве, щось незвичайно беручке обхопило мені серце, щось невизначено застигле, як цей хмарний день, як цей вітер, що розвіює на мені одежу, бо я стою завмерлий і зніяковілий; сиве щось, як безсилля, забобонне, хоч я найменше вірю забобонам; сіре листя падає мені в ноги; я виструнчений і закляклий, в мені все стогне, вітер кошлатить моє негусте волосся; стоїть переді мною обмитий жовтою музикою будинок, половину його віконниць зачинено, хвіртка розчахнута, від неї тягнеться стежка, потоптано учнями газони пообіч стежки, на них висіялася трава. Я зводжу голову, бо те, що я побачив... так, дивні бувають у житті випадковості, дивні збіги, весь цей світ дивний; там, у дворі, перед входом, на ґанку стоїть невеличка постать, обперта об чорну парасолю. Ноги взуті в калоші, білу бороду виставлено вперед, на голові темний старий капелюх. Коло ґанку — саморобний візок, на ньому щось доверху накладено і запнуто рядном: сивий ворон прилетів на цей ґанок і спинився; в мене немає в грудях повітря, а він стоїть собі і спокійно розмовляє з грубим чоловіком у формі цивільного льотчика. Я впізнав і ворона, і цивільного льотчика — це й є той родич, котрий ніс нещодавно зі мною труну (набрякле вухо і шматок шиї, профіль, котрий приснився мені навіть учора); так, я був зайвий біля цього дому —треба мені вертатися назад. У свою кімнату, до своєї гітари, наладнати її нарешті і заглушити розмову про кріликів, яку й досі ведуть хазяї хати, в якій я мешкаю. Мені треба заспівати і забути про всі свої забаганки, вони сміху варті, адже все, що є — те є, наладнований порядок речей, — це як наладнована гітара. Адже немає нічого дурнішого, як блукати вулицями і сподіватися зустріти собі цікавих знайомих; їх я й матиму, але в звичайнісінький спосіб — треба вжитись у життя цього міста.

7.

— Агов! — гукає до мене чолов'яга у формі цивільного льотчика. — Заходьте, не минайте!

Ну от: золота приключка здійснити те, що намислив. Але я, як завжди, запізнююся. Дідок, побачивши мене, запоспішав, сплюнув на долоні і взявся до свого візка. Покотився разом з візком мені назустріч, і я постояв коло хвіртки, щоб він виїхав. Зирнув на мене чорними своїми, трохи хижими оченятами, і я вловив у них глум і прикрість. Еге ж, він уже знає й мене, але я йому смішний і прикрий, я йому непотрібний. Він не зволив, навіть, привітатися, розвернувся з ущерть набитим отими книгами візком та й подався геть.

Я зайшов у хвіртку. Не хотів дивитися вслід тому візку і впряженому в нього ворону. Бо ворони, впряжені у візки, мені нецікаві. Хай вони собі котяться порожніми шосівками і хай ховають у своїх возиках хоч би й золото.

— А я вас побачив зразу, — весело каже чоловік у формі цивільного льотчика й підморгує. — Ходімо вип'ємо. За упокій цьоці. Продав тут таке барахло!

Він сміється, аж труситься все його велике, вгодоване тіло. І я відчуваю, що стаю покірливий і благий. Так, я піду пити з цим чолов'ягою за упокій його "цьоці". Я програв сьогоднішній день і мені аж ніяк не хочеться повертатися до своєї розладнаної гітари.

Заходжу в дім. Нещодавно він був ущерть набитий людьми. В середині й досі смак смерті. Всі речі, стільці, стіл і, навіть, шафа, як сироти. Сиротою — скатірка, котра звисла одним краєм до підлоги. І вже зовсім осиротілі стелажі, ще годину тому повні книжок. Я підходжу до них: до мене вилітає кілька метеликів молі. Я відсахуюся. Коло порога стоїть чолов'яга у формі цивільного льотчика й регочеться.

— Скільки я тому старому продав молі! — каже він. — Пуда з два.

Я вертаюся додому захмелений. Здається, я знайшов собі в цьому місті першого приятеля, хоч, може, й не того, кого хотів. Вітер дме десь високо над головою, а тут, де я йду, тихо. Зовсім тихо, і я наче огороджений невидимою стіною. Я йду, злегка похитуючись, — в мені палає темний, як гайвороння серед неба, вогонь. Те гайвороння серед неба кричить. Його багато. Воно метушиться й міниться. Наче в калейдоскопі. Його потреби і його болі недоступні мені. Там, де воно літає, розгульний вітер, і йому треба боротися з тим вітром. Я ж іду в затишку. Оточений зусібіч прозорою стіною, котра рухається разом зі мною. Ми повільно йдемо через порожній парк, я і ця стіна. Знову хочу подивитися на ту сіру рибу в долині, що має ряхтіти лускою, як змій. Я хочу відчути на обличчі свіжий подих весняного вітру. Бо він очищувальний, він молодий, я теж під цим сонцем молодий, і вже, здається, не боюся самотності. Бачу себе там, наприкінці алеї, над урвищем, високого й худого і в темній одежі. Вітер розмаює її, і я наче середньовічний співак, котрий вийшов із бандурою на могилу. Йому стеляться перед очі чудові краєвиди, він на тій могилі сам, і від того, що все це є, що над головою небо й сонце, що кричить гайвороння, що дзвенять жайворонки, свистять байбаки, мостить на голому гіллі гніздо ремез —від усього цього йому плакати й сміятися хочеться. І його пальці тягнуться до струн, вони тремтять, такі голодні й пожадні, горло пересихає від доспілої вже в грудях пісні — він співає. Співає для себе, а мо' й для всього цього: землі, птахів і людей, котрих, може, й не видно навкруги, але котрі живуть і дихають. І кожній бадилині, і кожному подихові вітру. їх, як тої трави, і вони стеляться хвильми у безмежному просторі.

Але в мені живе ще й цей біль, він, як той старий із візком: постать з парасолею і в калошах, везе напханий мудрістю візок, і не дивиться ні на кого. їй досить цього ходу й цього візка, бо там його щастя, яке він вирвав з-перед носа в іншого. Той інший так і лишився, а він котить возика, радісінький і щасливий. Знайшов те, чого шукав аж до цього дня; ціле життя від однієї хати до іншої, ціле життя шукав скарбу. Нарешті той у нього на візку, і старий, не зважаючи на похилий вік і на

втому, біжить порожніми вулицями, котячи перед собою всі чотири щасливі колеса.

І я тут, над кручею, зеленію від світлої заздрості до того старого. Я зовсім зелений під цю хвилю. Навколо дихає зелена трава. Ще кілька день і зазеленіє цілий парк, ціле місто і ціла земля. Все потоне та заспокоїться в цій зелені, тільки я один ще чорнітиму — тим сивим, яким був досі отой чудний дідок, стану я. І шукатиму вже свого скарбу. Може, й сто літ, але обов'язково його знайду, хай би мені довелося пролітати у воронячій одежі всі ці сто літ. На сто перший рік я знайду все, що хочу, я повернуся додому, зніму зі стіни гітару і заспіваю. Всі струни стануть тоді чудово наладновані, в мене буде молодий голос, і я співатиму цілий вечір, забивши безконечну розмову про кріликів за стіною і остаточно вирішивши всі оці пречудні гризоти.

1974 р.